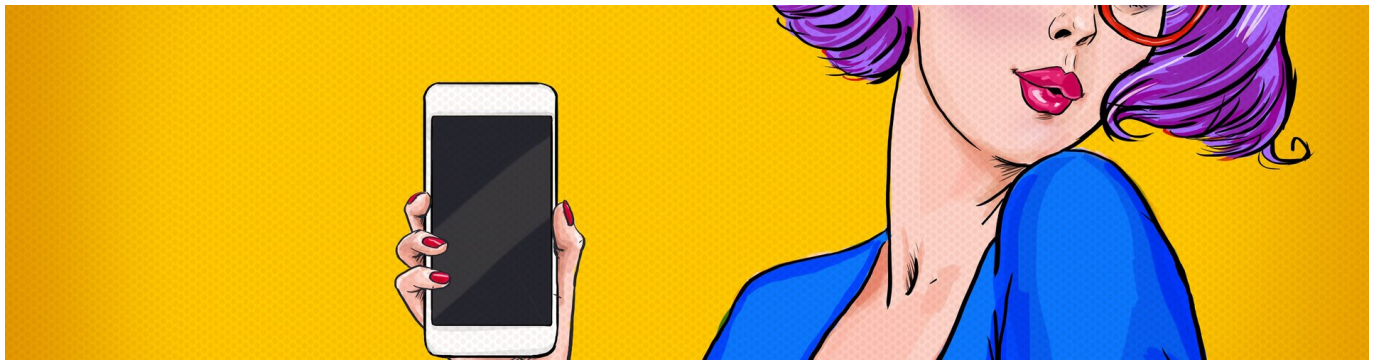
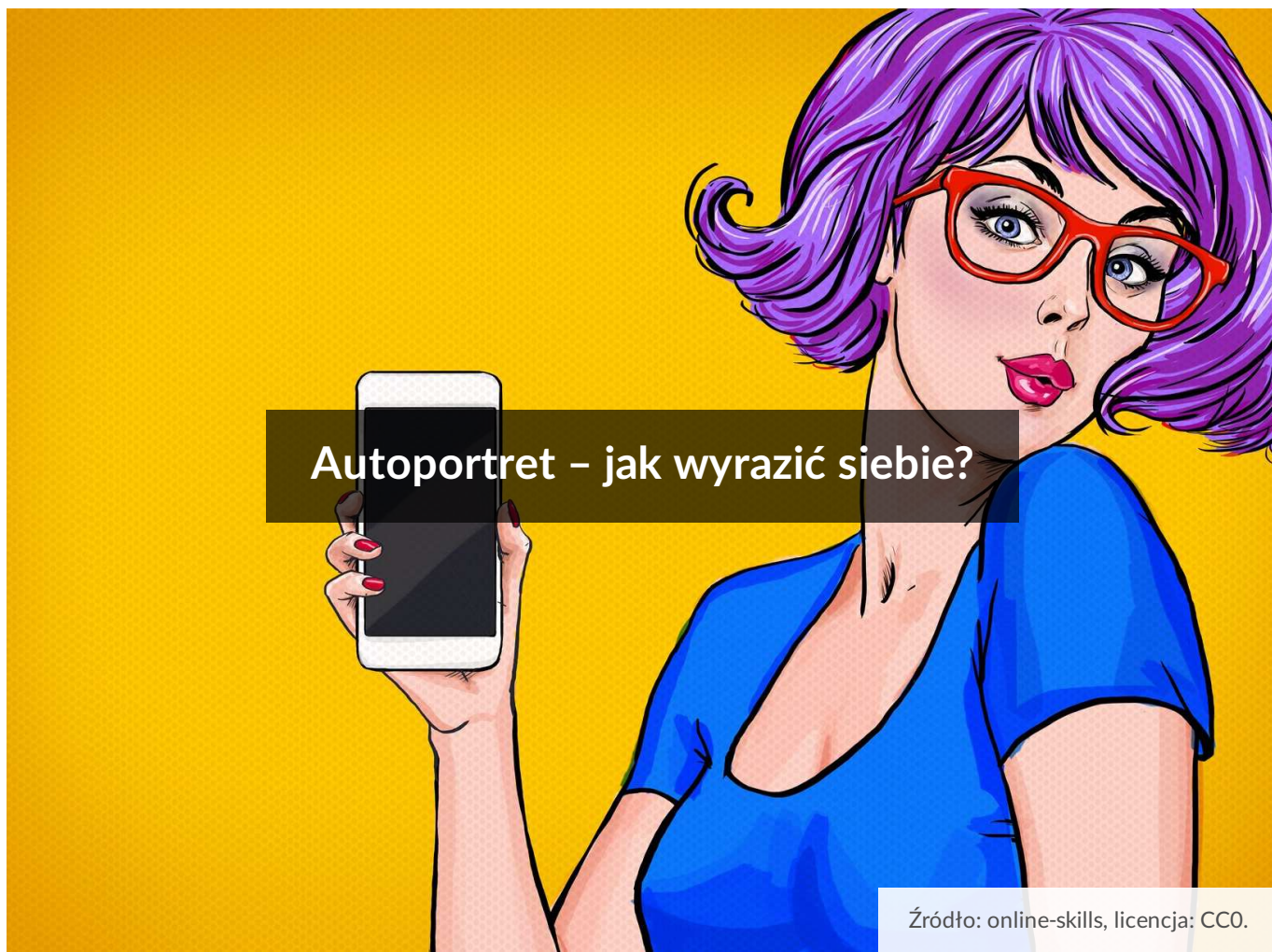

Autoportret – jak wyrazić siebie?

- Autoportret – jak wyrazić siebie?

Ważne daty

1433 – Jan van Eyck tworzy *Portret mężczyzny w czerwonym turbanie* – jedno z pierwszych dzieł, które najprawdopodobniej przedstawia autoportret.

Scenariusz dla nauczyciela

Źródło: online-skills, licencja: CC0.

I. Opanowanie zagadnień z zakresu języka i funkcji plastyki; podejmowanie działań twórczych, w których wykorzystane są wiadomości dotyczące formy i struktury dzieła. Uczeń:

1) wykazuje się znajomością dziedzin sztuk plastycznych: malarstwa, rzeźby, grafiki, architektury (łącznie z architekturą wnętrz), rysunku, scenografii, sztuki użytkowej dawnej i współczesnej (w tym rzemiosła artystycznego); rozumie funkcje tych dziedzin i charakteryzuje ich język; rozróżnia sposoby i style wypowiedzi w obrębie dyscyplin; zna współczesne formy wypowiedzi artystycznej, wyłamujące się tradycyjnym klasyfikacjom, jak: happening, performance, asamblaż; sztuka nowych mediów;

III. Opanowanie podstawowych wiadomości z zakresu kultury plastycznej, jej narodowego i ogólnoludzkiego dziedzictwa kulturowego. Uczeń:

4) wymienia, rozpoznaje i charakteryzuje najważniejsze obiekty kultury wizualnej w Polsce, wskazuje ich twórców;

5) rozpoznaje wybrane, najbardziej istotne dzieła z dorobku innych narodów.

Nauczysz się

omawiać pojęcia: portret, autoportret, karykatura, autokarykatura;

wyjaśniać, czym są autoportrety ukryte, autoportrety podwójne;

wskazywać jeden z pierwszych samodzielnych autoportretów;

wymieniać nazwiska najważniejszych twórców autoportretów na przestrzeni wieków;

wymieniać narzędzia malarskie przydatne podczas tworzenia prac malarskich;

charakteryzować autoportret jako dzieło służące do przekazania wewnętrznych uczuć;

opisywać znaczenie autoportretu jako narzędzia autokreacji;

określać techniki, w jakich można tworzyć autoportrety;

rozpoznawać autoportret wśród innych portretów;

tworzyć autoportret dowolną techniką;

definiować pojęcia: [sztaluga](#), [blejtram](#), [kasety na przybory malarskie](#), [paleta malarska](#).

Wprowadzenie

Autoportretem określa się [portret](#) artysty, w którym przedstawia on samego siebie. Autoportret może być wykonany za pomocą dowolnych technik: malarstwa, rysunku, rzeźby, fotografii lub w każdy inny sposób.

Autoportret na przestrzeni wieków

Przez stulecia twórców autoportretów łączyło pragnienie, aby zatrzymać pamięć o sobie. Być może pierwszymi autoportretami w dziejach ludzkości były obrysy dłoni, albo ich odciski pozostawione na ścianach prehistorycznych jaskiń? Taki, jak prezentowany niżej zarys dłoni z Jaskini Chauveta.

Negatywowy wizerunek ludzkiej dłoni, górny paleolit, Caverne du Pont-d'Arc (kopia z Jaskini Chauveta), Vallon-Pont-d'Arc, Francja, [wikimedia.org](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Handprint_in_Caverne_du_Pont-d'Arc), CC BY 4.0

Autoportret znany był już w starożytności. W średniowieczu, wobec anonimowości sztuki i niskiego statusu społecznego artysty, autoportrety występowały rzadko. Trudno było sobie

wyobrazić, aby skromny rzemieślnik umieścił swoją podobiznę pośród świętych lub władców. Nie znaczy to, że autoportrety nie powstawały. Przykładem jest autoportret rzeźbiarski, który pozostawił po sobie Peter Parler – główny architekt katedry Świętego Wita na Hradczanach w Pradze.

Peter Parler, „Autoportret”, 1370, rzeźba, piaskowiec, katedra Świętego Wita na Hradczanach, Praga, Czechy, [wikimedia.org](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Peter_Parler_-_Selbstbildnis.jpg), CC BY 1.0

Od połowy XV wieku, wraz z rozwojem sztuki portretu, coraz więcej artystów zaczęło portretować również siebie. Z początku były to „autoportrety ukryte”, czyli dzieła, w których wykonujący je artyści umieszczali swoje wizerunki, „chowając się” pośród innych postaci. Występowali wówczas zazwyczaj w roli biernych obserwatorów sceny. Przykładem może być obraz Botticellego *Pokłon Trzech Króli*.

Przyjrzyj się niżej umieszczonej reprodukcji i wskaż, która z namalowanych postaci przedstawia podobiznę artysty. Odpowiedź poznasz po kliknięciu w ilustrację.

Sandro Botticelli, „Pokłon Trzech Króli”, ok. 1476, tempera na desce, Galeria Uffizi, Florencja, Włochy, [wikimedia.org](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sandro_Botticelli_-_The_Adoration_of_the_Kings.jpg), domena publiczna

Czasami artyści przedstawiali siebie jako aktywnych uczestników wydarzeń. Wtedy przypominali aktorów występujących w przebraniu, wcielających się w postacie mitologicznych bohaterów, proroków, świętych.

Prezentowana poniżej ilustracja obrazuje śmierć Marii, której w ostatnich chwilach życia towarzyszą apostołowie. Jednemu z nich artysta nadał własne rysy twarzy. Odszukaj na

obrazie postać mężczyzny trzymającego księgę – po najechaniu na nią kursorem dowiesz się, kogo przedstawia.

Hugo van der Goes, „Zaśnięcie Marii”, 1477-1482, olej na desce, Groeningemuseum, Brugia, Belgia, [wikimedia.org](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hugo_van_der_Goes_-_The_Sleeping_Mary_-_WGA01692.jpg), domena publiczna

Poniżej zaprezentowano obraz przedstawiający martwą naturę autorstwa Pietera Claesza. Czy potrafisz odszukać w tym dziele ukryty autoportret malarza? Kliknij na ilustrację, a będziesz mógł go zobaczyć.

Pieter Claesz, „Martwa natura Vanitas z autoportretem”, ok. 1628, olej na dębowej desce, Germanisches Nationalmuseum, Nuremberg, Niemcy,

Autoportret w epoce renesansu

W okresie renesansu, autoportret, jako ważny element twórczości artystów, stał się samodzielnym dziełem. Za jeden z pierwszych samodzielnych autoportretów uznaje się obraz Jana van Eycka *Portret mężczyzny w czerwonym turbanie*. To, co zwraca uwagę, to nie tylko charakterystyczne nakrycie głowy malarza, ale też sposób, w jaki postrzegał samego siebie – jako człowieka opanowanego i pełnego wewnętrznego skupienia.

Jan van Eyck, „Portret mężczyzny w czerwonym turbanie”, 1433, olej na desce, National Gallery, Londyn, Wielka Brytania, [wikimedia.org](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jan_van_Eyck_-_Portrait_of_a_Man_in_a_Red_Turban_-_WGA01692.jpg), [wikimedia.org](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jan_van_Eyck_-_Portrait_of_a_Man_in_a_Red_Turban_-_WGA01692.jpg), domena publiczna

Niemiecki artysta okresu renesansu – Albrecht Dürer, pierwszy autoportret wykonał bardzo wcześnie. Kliknij w ilustrację, aby dowiedzieć ile miał wówczas lat.

Albrecht Dürer, „Autoportret w wieku 13 lat”, 1484, srebrny sztyft na zagruntowanym papierze, Albertina, Wiedeń, Austria, [wikimedia.org](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Albrecht_Dürer_-_Self-portrait_at_13_years_of_age.jpg), domena publiczna

Jako dojrzały i sławny artysta, Albrecht Dürer namalował inny autoportret, w którym upodobił się do Chrystusa. Na obrazie umieścił pewną [sentencję](#). Aby się z nią zapoznać, kliknij w reprodukcję.

Albrecht Dürer, „Autoportret”, 1500, olej na drewnie, Alte Pinakotek, Monachium, Niemcy, [wikimedia.org](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Albrecht_Dürer_-_Self-portrait.jpg), domena publiczna

Cykle swoich autoportretów malował holenderski malarz – Rembrandt van Rijn. Wykonał ich niemal 100. Na przestrzeni wielu lat powstała w ten sposób szczególna kronika jego życia.

Autoportrety z udziałem osób trzecich

Niekiedy artyści wykonywali swoje autoportrety w otoczeniu najbliższych. Tak uczynił Paul Rubens, nawiązując w swoim dziele do dawnej niderlandzkiej tradycji portretowania par małżeńskich. Artyście zależało na ukazaniu atmosfery osobistego szczęścia rodzinnego.

Paul Rubens, „Autoportret z Izabelą Brant”, ok. 1609-1610, Alte Pinakotek, Monachium, Niemcy, [wikimedia.org](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paul_Rubens_-_Self-portrait_with_Isabella_Brunt), domena publiczna

Artyści często utrwalali swój wizerunek w pracowni, przy pracy. Na plan pierwszy wysuwały się wtedy narzędzia ich profesji: **palety**, pędzle, dłuta. Podobnie jak ubiór zakładany w pracowni, stanowiły oznakę dumy zawodowej, przynależności artystycznej i tożsamości. W Galerii ukazano przykłady takich dzieł.

Peter Bruegel Starszy, „Malarz i miłośnik sztuki”, ok. 1565, piórko i brązowy tusz, Albertina, Wiedeń, [wikimedia.org](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Peter_Bruegel_the_Elder_-_The_Painter_and_the_Lover_of_Art), domena publiczna

Georges Desmarées postanowił namalować siebie w pracowni w towarzystwie córki Antonii. Być może córka mu pozowała, a może poprosił ją aby przyniosła ważne akcesoria malarskie? Przypatrz się scenie, a następnie rozwiąż ćwiczenia interaktywne 3 i 4.

Georges Desmarées, „Autoportret artysty w towarzystwie córki Antonii”, ok. 1750, olej na płótnie, Alte Pinakotek, Monachium, Niemcy, [wikimedia.org](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Georges_Desmarées_-_Self-portrait_of_the_artist_with_his_daughter_Antonia.jpg), domena publiczna

Ćwiczenie 1

Źródło: online-skills, licencja: CC0.

Ćwiczenie 2

Źródło: online-skills, licencja: CC0.

Autoportret jako sposób na wyrażenie uczuć

Poniżej przedstawiono autoportret Edwarda Muncha. Norweski artysta znany był z kreowania swojego wizerunku artystycznego za pomocą ukazywania na obrazach stanów emocjonalnych. Przyjrzyj się portretowi, a następnie rozwiąż ćwiczenie interaktywne 5.

Edvard Munch, „Autoportret z papierosem”, 1895, olej na płótnie, Nasjonalgalleriet, Oslo, Norwegia, [wikimedia.org](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Edvard_Munch_-_Self-portrait_with_cigarette.jpg), domena publiczna

Ćwiczenie 3

Źródło: online-skills, licencja: CC0.

W niżej zamieszczonym autoportrecie Vincenta van Gogha można dostrzec odbicie jego osobowości i trudnej sytuacji życiowej. Van Gogh namalował siebie po opuszczeniu szpitala, w którym znalazł się z powodu załamania nerwowego i samookaleczenia (odcięcia ucha).

Vincent van Gogh, „Autoportret z obandażowanym uchem”, 1889, olej na płótnie, Courtauld Gallery, Londyn, Wielka Brytania, [flickr.com](https://www.flickr.com/photos/courtauld_gallery/), CC BY 3.0

Innym dziełem van Gogha było *Krzesło Vincenta z fajką* przedstawiające puste krzesło. Można powiedzieć, że był to symboliczny autoportret malarza, wyrażający jego poczucie osamotnienia.

Vincent van Gogh, „Krzesło Vincenta z fajką”, 1888, olej na płótnie, National Gallery, Londyn, Wielka Brytania, [wikimedia.org](https://www.wikimedia.org/), domena publiczna

Swoje traumatyczne emocje wyrażała w autoportretach także meksykańska malarka Frida Kahlo. Artystka zaczęła malować po poważnym wypadku, w wyniku którego przez długi czas cierpiała z powodu bólu i unieruchomienia. Autoportrety były odzwierciedleniem jej aktualnego stanu ducha.

Ćwiczenie 4

Źródło: online-skills, licencja: CC0.

Artystka namalowała także autoportret, na którym przedstawiła siebie w dwóch ujęciach – postaci mają te same twarze, ale odróżnia je ubiór i wygląd serc. W ten sposób artystka pokazała swoją złożoną tożsamość oraz miłosne rozdarcie. Tego typu autoportret określany jest jako **autoportret podwójny**.

Frida Kahlo, „Dwie Fridy”, 1939, olej na płótnie, Museo de Arte Moderno, Mexico City, Meksyk, flickr.com, CC BY 3.0

Zapoznaj się w Galerii 2 z pracami współczesnego artysty, który również tworzy autoportrety podwójne.

Marek Szary, „Ja i ja”, 1992, ołówek, kolekcja prywatna, online-skills, CC BY 3.0

Autokreacja jako forma autoportretu

Niekiedy artyści tworzą autoportrety, aby przekazać odbiorcom określony wizerunek swojej osoby. Nie zawsze musi on pokrywać się z rzeczywistością. Takie postępowanie określane jest jako **autokreacja**.

Jej dobrym przykładem może być prezentowany niżej obraz *Wolność wiodąca lud na barykady*, który powstał dla upamiętnienia rewolucji lipcowej we Francji w 1830 roku. Ukazuje walki w Paryżu – kobieta ze sztandarem w dłoni, będąca uosobieniem wolności, wiedzie lud do boju. Wśród podążających za nią bohaterów, autor obrazu – Eugène Delacroix, sportretował również siebie, mimo iż nie brał udziału w walkach. Dla artysty ważne jednak było pielęgnowanie swojego wizerunku jako artysty romantycznego, walczącego w obronie ojczyzny.

Kliknij na ilustrację, a przekonasz się, w którym miejscu na płótnie francuski malarz uwiecznił siebie.

Eugène Delacroix, „Wolność wiodąca lud na barykady”, 1830, olej na płótnie, Luwr, Paryż, Francja, [wikimedia.org](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Wolnosc_wiodaca_lud_na_barykady.jpg), domena publiczna

Autoportret fotograficzny oraz karykatura

Autoportrety można także tworzyć za pomocą fotografii.

Pierwszy portret w fotografii był zarazem autoportretem. Wykonał go w 1839 roku Robert Cornelius. Możesz zobaczyć go poniżej.

Robert Cornelius, „Roberta Corneliusa, głowa i ramiona, autoportret, na wprost, ze skrzyżowanymi ramionami”, 1839, dagerotyp, Library of Congress, Waszyngton, Stany Zjednoczone Ameryki, [wikimedia.org](https://www.wikimedia.org/), domena publiczna

Znany polski artysta okresu przedwojennego – Stanisław Ignacy Witkiewicz, również tworzył autoportrety. Do celów artystycznej autokreacji używał także medium fotografii. Poniższa fotografia przedstawia autoportret artysty zwielokrotniony przez lustrzane odbicia.

Stanisław Ignacy Witkiewicz (Witkacy), „Portret wielokrotny”, 1917, Muzeum Sztuki, Łódź, Polska, [wikimedia.org](https://www.wikimedia.org/), domena publiczna

Szczególną wersją autoportretu jest **karykatura**, czyli sposób ukazywania postaci polegający na wyolbrzymieniu i komicznym przerysowaniu pewnych cech po to, aby z nich zażartować. Karykatura, którą wykonuje artysta w odniesieniu do siebie, nazywana jest **autokarykaturą**. Przyjrzyj się niżej zamieszczonym pracom.

Egon Schiele, „Autoportret”, 1915, rysunek, Albertina, Wiedeń, Austria, [wikimedia.org](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Egon_Schiele_-_Self-portrait_1915.jpg), domena publiczna

Współcześni artyści, podobnie jak ich poprzednicy, za pomocą autoportretu próbują opowiedzieć o sobie, swojej twórczości, stanach ducha. Przyjrzyj się autoportretowi artystki żyjącej w obecnych czasach, a następnie rozwiąż ćwiczenie interaktywne 7.

Ewa Bińczyk, „Autoportret”, 2016, pastel, kolekcja prywatna, online-skills, CC BY 3.0

Ćwiczenie 5

Źródło: online-skills, licencja: CC0.

Ćwiczenie 6

Źródło: online skills, cc0.

Ćwiczenie 7

Źródło: online skills, cc0.

Zadanie domowe

Polecenie 1

Stwórz dowolną techniką autoportret. Zastanów się, jak możesz oddać nie tylko swój wygląd, ale i cechy charakteru.

Słownik pojęć

Blejtram

inaczej krosno malarskie, czyli drewniana rama, na którą naciągnięte jest płótno przed przygotowaniem go do malowania obrazu.

Kaseta na przybory malarskie

skrzynka z przegródkami służąca do przechowywania farb w tubach, terpentyny (czyli środka do rozcieńczania farb olejnych), pędzli, palety malarskiej (do mieszania kolorów), ołówków, węgla rysunkowego i gumki do mazania oraz szkicownika.

Paleta malarska

płytką służącą malarzowi do rozcieńczania i mieszania farby podczas malowania. Dawniej przeważały drewniane palety owalne z otworem na kciuk. Obecnie istnieje wiele rodzajów palet, np. z przegródkami, palety talerzyki, miseczki ceramiczne do rozcieńczania pojedynczych kolorów.

Portret

wyobrażenie, przedstawienie, podobizna konkretnego człowieka.

Sentencja

zwięźle sformułowane zdanie zawierające ogólną myśl o charakterze moralnym lub filozoficznym.

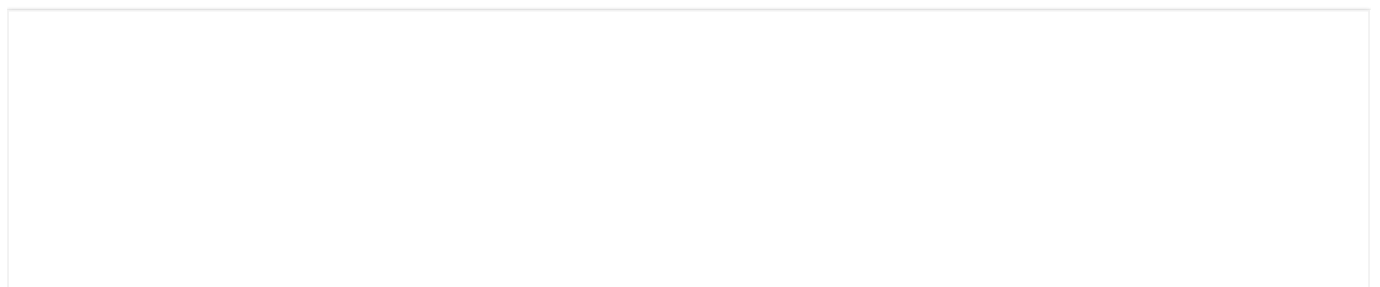
Sztaluga

stojak najczęściej o trzech nogach, skonstruowany z drewnianych listew, na którym malarz umieszcza na odpowiadającej mu wysokości obraz w czasie malowania. Typy i kształty sztalug były różne; używane obecnie, zarówno cięższe pracowniane, jak i lekkie składane, plenerowe, wykształciły się w XIX w.

Źródło:

Stefan Kozakiewicz (red.), Słownik terminologiczny Sztuk Pięknych, PWN, Warszawa 1969, s.339

Galeria dzieł sztuki

Negatywowy wizerunek ludzkiej dłoni, górny paleolit, Caverne du Pont-d'Arc (kopia z Jaskini Chauveta), Vallon-Pont-d'Arc, Francja, wikimedia.org, CC BY 4.0

Bibliografia

A. Chudzikowski, *Rembrandt van Rijn*, Ruch, Warszawa 1972.

Cz. Czapliński, *Fotografia portretowa*, Polski Instytut Wydawniczy, Warszawa 2004.

K. Iskrzyńska, *Portrety*, Galaktyka, Łódź 2000.

K. Stachowicz, *Stanisław Ignacy Witkiewicz – Witkacy*, Buchmann, Warszawa 2012.

M. Battistini, L. Impelluso, S. Zuffi, *Historia portretu*, Wydawnictwo „Arkady”, Warszawa 2001.

M. Wallis, *Autoportret*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1964.